

<https://doi.org/10.26565/2220-8089-2024-46-12>

УДК 323.2

Олексій Анатолійович Баталов

доцент кафедри політології, к. філос. н., Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
o.batalov@karazin.ua, <http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

Катерина Вячеславівна Семиборода

студентка бакалаврату кафедри політології, Харківський
національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
kateshatohina31@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-9443-7541>

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Досліджується історична еволюція політичної участі громадян: від прямої демократії в античних полісах до сучасних цифрових механізмів участі громадян. Розглядаються фактори, що впливали на трансформацію механізмів залучення громадян до політичного процесу, зокрема: безпосередня участь повнолітніх громадян-чоловіків у політиці античних полісів, феодальні монархії в європейському Середньовіччі, розвиток ідей Просвітництва та побудова національних держав у XVIII-XIX ст., активна глобалізація та цифрові технології (у т.ч. соціальні мережі та електронне врядування) наприкінці XX – на початку XXI ст.

Аналізуються різні форми політичної участі, що охоплюють як традиційні методи (вибори, референдуми, партійна діяльність), так і сучасні цифрові інструменти політичної участі (онлайн-платформи, електронні петиції, політична активність у соціальних мережах, цифрове голосування). Досліджено вплив цифровізації на політичні процеси у сучасному світі і зроблено висновок про те, що сучасні цифрові технології, з одного боку, надають нові можливості для демократій (аж до відновлення античної прямої демократії на віртуальних майданчиках-агорах), а з іншого – надають недемократіям нові потужні інструменти для поширення пропаганди (як всередині власної держави, так і за її межами) та контролю над власним населенням.

Проаналізовано виклики, пов'язані з використанням новітніх технологій у політичному житті, зокрема: ризики маніпуляцій та дезінформації, хакерські атаки, цифровий розрив. Особливу увагу приділено аналізу ризиків, пов'язаних з використанням сучасних цифрових платформ у політичних процесах: маніпуляції суспільною думкою, фейкові новини та проблема кібербезпеки. Досліджується роль електронного врядування у залученні громадян до державного управління, соціальних мереж як платформи для політичної мобілізації та онлайн-активізму як нової форми громадянської ініціативи.

Зроблено висновок про те, що перспективи політичної участі в майбутньому залежатимуть від того, наскільки ефективно суспільства і державний апарат зможуть адаптуватися до нових технологій і забезпечити участь громадян на всіх рівнях політичного життя.

Ключові слова: політична участь, демократія, вибори, референдум, цифрова трансформація, електронне врядування, онлайн-активізм.

Як цитувати: Баталов, О.А., Семиборода, К.В. 2024. Політична участь: від античності до сучасності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології»* 46: 88-94. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2024-46-12>

In cites: Batalov, O., Semiboroda, K. 2024. Political Participation: From Antiquity to the Present. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Issues of Political Science»* 46: 88-94. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2024-46-12> (in Ukrainian)

© Баталов О.А., Семиборода К.В., 2024.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Актуальність статті зумовлено процесами трансформації політичної участі в сучасному світі, внаслідок чого, окрім традиційних форм (вибори, референдуми, партійна діяльність), виникають і сучасні (онлайн-платформи, електронні петиції, соціальні мережі). Сучасні форми політичної участі, з одного боку, надають нові можливості (аж до фактичного відродження античної прямої демократії), а з іншого – формують нові виклики (маніпуляції свідомістю виборців через «вкидання» фейкових новин та створення пропагандистських мереж, кіберзлочинність, електронні методи контролю громадян у недемократичних режимах, тощо).

Дослідженням проблематики політичної участі займаються такі дослідники, як Ю. Шайгородський, О. Безрук, Ю. Махно, В. Климончук, М. Слюсаревський, Л. Кіндрат та інші.

Метою статті є стислий аналіз трансформацій політичної участі, починаючи від античної доби, та визначення основних тенденцій її розвитку у сучасну цифрову епоху.

Стислий аналіз розвитку політичної участі: від античності до сучасності

Політична участь є одним із фундаментальних елементів демократичного суспільства, що забезпечує як легітимність політичних інститутів, так і можливість громадянам впливати на ухвалення політичних рішень та на функціонування державних інститутів. Так, на думку Ю. Шайгородського, політична участь не тільки забезпечує механізми впливу громадян на владу, а й формує самосвідомість громадян як суб'єктів політичного процесу (Шайгородський 2023 : 401).

Еволюція політичної участі охоплює широкий спектр форм: від безпосередньої участі в античних полісах до представницьких демократій сучасності. Найбільш раннім прикладом демократичного правління була афінська демократія, що базувалася на принципах безпосередньої участі громадян у процесі ухвалення рішень. Народні збори (еклесія) виконували законодавчу функцію, а посади магістратів (виконавча влада) обиралися шляхом жеребкування або голосування. Однак право політичної участі мали лише вільні повнолітні чоловіки-громадяни. На відміну від Афін, у Римській республіці застосовувалася змішана модель політичної участі, що включала як народні збори, так і сенат. Римська система заклала

основи представницького управління, що стало характерним для більш пізніх політичних структур.

Занепад античних держав і формування феодальних монархій спричинили звуження можливостей для політичної участі. Основним інструментом легітимації влади стала божественна санкція монархів, що обмежувало вплив громадян на ухвалення політичних рішень. Однак уже в середньовіччі з'явилися перші парламенти (наприклад, англійський парламент XIII ст.), діяльність яких поступово розширювала права станів у державному управлінні.

З розвитком ідей Просвітництва та побудовою національних держав (XVIII-XIX ст.) політична участь громадян значно розширилася. Американська революція (1775-1783 рр.) та Французька революція (1789-1799 рр.) заклали основи загального виборчого права та парламентської демократії. Проте на початкових етапах політична участь залишалася обмеженою через різноманітні майнові, гендерні та расові цензи. У XIX-XX ст. відбулося поступове розширення виборчих прав, у тому числі надання виборчих прав жінкам (зокрема: у США у 1920 р., у Франції у 1944 р., у Швейцарії у 1971 р.). Виборчі процеси стали більш демократичними, а система багатопартійності зміцнила політичний плюралізм.

У XX-XXI ст. відбулися нові трансформації політичної участі, спричинені активною глобалізацією та цифровими (інтернет) технологіями. Зростання впливу соціальних мереж та електронного врядування зробило політичні процеси більш доступними для громадян. Разом із тим, сучасні виклики, такі як політичний популізм, ідеологічна поляризація та недовіра до виборчих процесів, формують виклики для демократії.

Отже, аналіз розвитку політичної участі демонструє, що її трансформація була зумовлена не лише історико-соціальними змінами, але й технологічним прогресом та різноманітними викликами часу. Від античних моделей безпосередньої демократії до сучасних цифрових механізмів участі громадян політичні процеси постійно змінювалися, відбиваючи прагнення суспільств до більшої залученості та справедливості. Сучасний етап розвитку політичної участі демонструє як позитивні, так і негативні тенденції. Технологічні інновації сприяють ширшому залученню громадян, однак вони

також створюють і низку нових викликів: інформаційні маніпуляції, криза довіри до виборчих процесів і загострення суспільних конфліктів. У недемократичних режимах сучасні інформаційні та цифрові технології надають просто неймовірні (порівняно з минулими часами) можливості для ведення пропаганди та контролю за населенням.

Форми політичної участі: традиційні методи та сучасні цифрові інструменти

Форми політичної участі з часом змінювалися відповідно до політичного, соціального та технологічного розвитку суспільства (Шайгородський 2023). Якщо традиційні механізми політичної участі існували протягом століть, то сучасні цифрові технології швидко утворюють нові можливості для залучення громадян до політичних процесів. На думку О. Безрука, цифровізація створює нові, не схожі на класичні, форми політичної мобілізації та політичної участі (Безрук 2017 : 19).

Традиційні методи політичної участі:

1. *Вибори*, які є однією з найпоширеніших форм політичної участі, що надає громадянам право обирати своїх представників у законодавчі та виконавчі органи влади. Вони можуть бути загальними (парламентські, президентські), місцевими та галузевими. Виборчі системи значною мірою визначають рівень демократичності політичного процесу, а їхня ефективність залежить від прозорості, рівності можливостей та незалежного нагляду.

2. *Референдуми* як форма безпосередньої демократії дозволяють громадянам ухвалювати рішення щодо важливих державних питань. Існують обов'язкові та консультативні референдуми, а їх проведення є індикатором рівня довіри влади до виборців. Сучасними прикладами використання референдумів є практика Швейцарії, голосування за незалежність Шотландії 2014 р., вихід Великої Британії з ЄС (так званий Brexit) 2016 р.

3. *Партійна діяльність*. Політичні партії виступають ключовими акторами політичного процесу, залучаючи громадян до участі у виборах та до контролю за владою. Членство у партії, участь у мітингах та проведення громадських обговорень є традиційними механізмами політичної активності. *Сучасні цифрові інструменти політичної участі:*

1. *Онлайн-платформи та електронні петиції*. Розвиток електронного врядування

сприяв створенню онлайн-платформ, де громадяни можуть подавати електронні петиції, ініціювати законодавчі пропозиції та брати участь у громадських консультаціях. Такі ресурси, як Change.org, Avaaz, а також різні державні платформи, стали новим ефективним механізмом громадянського впливу.

2. *Політична активність у соціальних мережах*. Соціальні мережі (зокрема Facebook, Twitter, YouTube та Telegram) стали важливими інструментами політичної комунікації. Вони використовуються для поширення інформації та політичної мобілізації громадян (зокрема, організації протестів, передвиборчої агітації, тощо). Наприклад, під час «Арабської весни» саме соціальні мережі відіграли вирішальну роль у координації протестних рухів. Як влучно підсумовує О. Кулеба, соціальні мережі слугують каталізаторами політичної дії, змінюють канали комунікації між владою та громадянами (Кулеба 2008 : 66).

3. *Цифрове голосування*. Розвиток сучасних цифрових технологій фактично відроджує античні практики прямої демократії (тільки якщо в античні часи центральна площа – агора – могла вмістити декілька десятків тисяч громадян, то сучасні віртуальні майданчики роблять це можливим для десятків і сотень мільйонів). Технології сучасного електронного голосування дозволяють виборцям брати участь у виборах дистанційно (при цьому, можливо, знаходячись навіть не на території власної країни) і декілька разів переголосовувати. Здійснення політичної участі розрізняють у конвенційних та неконвенційних формах. Критерій формальної чи неформальної політичної участі базується на наявності/відсутності громадянства конкретної держави (Косілова 2021: 131). Так, одним із успішних європейських прикладів запровадження електронного голосування є Естонія, яка вперше запровадила пілотну систему онлайн-голосування ще у 2005 р.

Головним недоліком електронного голосування є підвищені вимоги до кібербезпеки (щоб унеможливити спотворення результатів волевиявлення). В недемократичних країнах (наприклад, у РФ) методи електронного голосування можуть стати потужним інструментом фальсифікації результатів виборів. У деяких недемократичних країнах Азії (наприклад, у Китаї, Сінгапурі, тощо) електронне голосування

використовується для покращення вирішення неpolітичних питань місцевого розвитку і не використовується на загальнонаціональних виборах.

Отже, незважаючи на переваги сучасних цифрових технологій у політичній участі, існує низка викликів, основними серед яких є:

- ризики маніпуляцій та дезінформації. Соціальні мережі можуть використовуватися для поширення фейкових новин та політичної пропаганди;

- виборчі електронні платформи можуть стати об'єктом хакерських атак;

- цифровий/діджиталізаційний розрив. Не всі громадяни мають рівний доступ до цифрових технологій і можливість їх опанувати (у випадку України це чудово видно, якщо порівняти молодь до 25 років та осіб пенсійного віку), що може призвести до нерівномірного представництва інтересів.

Таким чином, форми політичної участі у сучасному світі продовжують розвиватися, адаптуючись до нових суспільних та технологічних умов (Махно 2024). Такі традиційні методи, як вибори, референдуми та партійна діяльність, залишаються основою демократичного процесу. Зростаюча роль соціальних мереж, онлайн-платформ та електронного голосування сприяє розширенню доступності політичного процесу, але водночас створює і нові виклики щодо безпеки та достовірності інформації. Майбутнє політичної участі залежить від ефективного балансу між традиційними демократичними інститутами та сучасними цифровими технологіями, що забезпечить відкритість, рівноправність і стійкість політичної системи.

Цифрова трансформація: вплив соціальних мереж, електронного врядування та онлайн-активізму на політичну участь громадян.

Сучасні цифрові технології докорінно змінюють механізми політичної участі громадян. Взаємодія між суспільством і державними інституціями стає більш динамічною завдяки використанню електронного врядування (зокрема, зворотного зв'язку між громадянами та депутатами / чиновниками), соціальним мережам та онлайн-активізму. Ці інструменти не лише полегшують доступ до інформації, а й сприяють демократизації політичних процесів, розвитку громадянського суспільства та розширенню можливостей для участі в ухваленні рішень.

Електронне врядування та залучення громадян до державного управління. Електронне врядування покращує взаємодію громадян з державними установами. Завдяки платформам електронної демократії (зокрема, це онлайн-петиції, електронні вибори, цифрові консультації) громадяни отримують змогу безпосередньо впливати на політичні рішення. Це сприяє зниженню бюрократичних бар'єрів, підвищенню прозорості влади та розвитку культури політичної участі.

Соціальні мережі як платформа для політичної мобілізації. Соціальні мережі у сучасній політичній сфері стали потужним засобом мобілізації громадян, сприяючи поширенню політичної інформації, формуванню громадської думки та організації протестних рухів. Соціальні платформи можуть як підвищувати політичну обізнаність громадян, так і поширювати дезінформацію, спотворюючи уявлення про реальність і підвищуючи рівень поляризації між різними верствами населення.

Онлайн-активізм як нова форма громадянської ініціативи. Кампанії у соціальних мережах, флешмоби та цифрові ініціативи стають ефективними методами привернення уваги до суспільно важливих питань. Проте цифровий активізм може мати як позитивні, так і негативні наслідки: з одного боку, він дозволяє швидко мобілізувати громадянське суспільство, а з іншого – створює ризик маніпуляції суспільною думкою через дезінформацію та кібер-атаки.

Отже, цифрова трансформація відкриває нові можливості для політичної участі, проте водночас породжує низку викликів, пов'язаних із безпекою даних, маніпуляцією інформацією та цифровою нерівністю. Для максимального використання переваг цифрових технологій необхідно розробляти ефективні механізми захисту інформаційного простору та сприяти цифровій грамотності населення. Подальші дослідження у цій сфері допоможуть краще зрозуміти довгострокові наслідки цифрової трансформації для демократичних процесів у світі.

Висновки. Особливістю сучасного етапу розвитку політичної участі є поступовий перехід від класичних представницьких моделей демократії до більш інклюзивних форм. Партисипативна демократія, що стала популярною наприкінці ХХ-го століття, вимагає активної участі громадян не лише під час виборчого процесу, а й у процесі

управління, прийнятті рішень на різних рівнях (від місцевого до національного). Це участь громадян у громадських слуханнях, електронних голосуваннях, петиціях та інших формах, що дозволяють населенню не тільки висловлювати свою думку, а й впливати на конкретні політичні дії. Поширення онлайн-платформ дає можливість простим людям бути більш активними в політичному житті, не обмежуючи їхню участь географічними чи економічними бар'єрами.

Раніше політичні новини та аналітика були доступні лише через традиційні медіа-канали (зокрема, телебачення, радіо), що було обмеженим і часто цензурованим. Сьогодні, маючи доступ до інтернету, громадяни можуть самостійно формувати своє уявлення про події, обираючи джерела, які відповідають їхнім поглядам, а також шукати інформацію, що дозволяє їм поглиблювати власне розуміння політики. Однак разом із можливостями, які надають нові технології, виникають і серйозні виклики. Серед них варто відзначити перш за все проблему маніпуляцій та поширення фейкових новин, що стають інструментом політичного впливу. Відсутність регулювання цифрових платформ та анонімність у мережі надають можливості для безкарного поширення дезінформації, яка може змінювати громадську думку, маніпулюючи емоціями людей. У результаті цього виникає загроза не тільки для національної безпеки, але й для ефективного функціонування демократії, оскільки громадяни, які стають жертвами маніпуляцій, можуть робити неусвідомлений та необґрунтований політичний вибір.

Враховуючи вищезазначені ризики, сучасні демократичні держави повинні активно працювати над створенням ефективних систем захисту, що включали б забезпечення кібербезпеки та прозорості політичних процесів. Важливою складовою цього процесу є розвиток цифрової грамотності серед населення, оскільки грамотне споживання інформації є основою для прийняття обґрунтованих рішень. Програми навчання медіаграмотності повинні стати невід'ємною частиною освітніх систем, щоб люди могли критично оцінювати інформацію, що вони отримують, і уникати маніпуляцій.

Також актуальним лишається питання доступності сучасних цифрових платформ

для всіх громадян, оскільки значна частина населення країн світу все ще не має доступу до інтернету та/або необхідних навичок для ефективного використання цифрових інструментів. Така ситуація призводить до нерівності в політичній участі, де одні громадяни можуть активно впливати на політичний процес через цифрові платформи, а інші – через обмежений доступ до технологій, залишаються поза цими процесами. Таким чином, важливо забезпечити інклюзивність і рівний доступ до політичних інструментів для всіх соціальних груп.

За умов постійного розвитку цифрових технологій також зростає значення електронного врядування, що дозволяє громадянам брати участь у процесі ухвалення рішень не тільки через голосування, але й через механізми онлайн-консультацій, електронних петицій, форумів та інших інструментів. Це сприятиме формуванню більш прозорих і підзвітних урядів, де кожен громадянин має можливість висловити свою думку і внести свій внесок у формування політики.

Перспективи політичної участі в майбутньому залежатимуть від того, наскільки ефективно суспільства зможуть адаптуватися до нових технологій і забезпечувати участь громадян на всіх рівнях політичного життя. Держави мають відповідати на виклики, що виникають з цифровою трансформацією, запроваджуючи відповідні правові та етичні норми. Окрім цього, ключовим є підтримка активної участі громадян через усі доступні канали: від традиційних виборів до інноваційних форм онлайн-діяльності. Тільки таким чином можна забезпечити справедливу, відкриту та дієву демократичну систему.

Отже, сучасна політична участь потребує комплексного підходу для забезпечення ефективної взаємодії громадян із державними інституціями та мінімізації потенційних загроз демократичним процесам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шайгородський, Ю. 2023. Політична участь як чинник формування громадської думки та поведінкових моделей громадян. В: *Політична система України: конституційна модель та політичні практики: монографія*. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України: 400-445. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737096/>
2. Безрук, О. 2017. Політична участь як чинник політичної мобілізації: теоретичний аспект. *Сучасне Суспільство: політичні науки*,

соціологічні науки, культурологічні науки 1(13): 16–24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.580222>

3. Кулеба, О. 2008. Політична участь: суть, різновиди та особливості. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: 36. наук. пр. Львів. Вип. 22: 65-69. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25743>

4. Косілова, О. 2021. Політична участь як форма реалізації політичних прав: теоретико-правовий

дискурс. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2(50): 127-133. URL: <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2021/2/23.pdf>

5. Махно, Ю. 2024. Політична участь: поняття та функції. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 17 : 132-137. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-17>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2024.

Стаття рекомендована до друку 24.10.2024.

Oleksii Anatoliiovych Batalov

Associate Professor of the Department of Political Science, Ph.D. in Philosophy,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Square 4, Kharkiv city, 61022
o.batalov@karazin.ua, <http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

Kateryna Viacheslavivna Semyboroda

Bachelor's degree student of the Department of Political Sciences
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Square 4, Kharkiv city, 61022
kateshatohina31@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-9443-7541>

POLITICAL PARTICIPATION: FROM ANTIQUITY TO THE PRESENT

This study has explored the historical evolution of citizens' political participation: from direct democracy in ancient city-states to modern digital mechanisms of civic engagement. It has examined the factors that influenced the transformation of citizen involvement in the political process, including: the direct participation of adult male citizens in the politics of ancient city-states, feudal monarchies in medieval Europe, the development of Enlightenment ideas and the formation of nation-states in the 18th–19th centuries, and the impact of globalization and digital technologies (including social media and e-governance) in the late 20th and early 21st centuries.

Various forms of political participation have been analyzed, encompassing both traditional methods (elections, referendums, party activity) and modern digital tools of political engagement (online platforms, electronic petitions, political activity on social media, digital voting). The study has examined the impact of digitalization on political processes in the contemporary world and concluded that modern digital technologies, on the one hand, offer new opportunities for democracies (up to the revival of ancient direct democracy on virtual agoras (public platforms)), while on the other hand, they provide non-democratic regimes with powerful tools for spreading propaganda (both domestically and abroad) and maintaining control over their own populations. The study has analyzed the challenges associated with the use of emerging technologies in political life, particularly the risks of manipulation and disinformation, hacker attacks, and the digital divide. Special attention has been given to the analysis of risks linked to the use of modern digital platforms in political processes: manipulation of public opinion, fake news, and the issue of cybersecurity. The role of e-governance in engaging citizens in public administration has been explored, along with the function of social media as a platform for political mobilization and online activism as a new form of civic initiative.

It has been concluded that the future prospects of political participation will depend on how effectively societies and state institutions can adapt to new technologies and ensure citizen

engagement at all levels of political life. The main mechanisms for protecting the information space have been outlined in order to maximize the benefits of digital technologies.

Keywords: *political participation, democracy, elections, referendum, digital transformation, e-governance, online activism*

REFERENCES

1. Shaygorodsky, Yu. 2023. Political participation as a factor in shaping public opinion and behavioral patterns of citizens. In: *The political system of Ukraine: constitutional model and political practices*: monograph. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine: 400-445. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737096/> (in Ukrainian).
2. Bezruk, O. 2017. Political Participation as a Factor Political Mobilization: Theoretical Aspects. *Modern Society: political science, sociological science, cultural science* 1 (13): 16–24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.580222> (in Ukrainian).
3. Kuleba, O. 2008. Political participation: essence, varieties and features. *Ukrainian national idea: realities and prospects for development*: Collection of scientific works. Lviv. Issue 22: 65-69. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25743> (in Ukrainian).
4. Kosilova, O. 2021. Political participation as a form of exercising political rights: theoretical and legal discourse. *National Technical University of Ukraine Journal. Political Science. Sociology. Law*. 2 (50): 127-133. URL: <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2021/2/23.pdf> (in Ukrainian).
5. Makhno, Yu. 2024. Political participation: concept and functions. Newsletter of Precarpathian University. Politology. 17: 132-137. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-17> (in Ukrainian).

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 02.09.2024.

The article is recommended for printing 22.10.2024